

A group of young people, including a Black man, a young man, a young woman, and another young man, are standing in a city street. They are looking in various directions with serious or thoughtful expressions. The background shows modern apartment buildings and a cloudy sky.

JONG EN OVERBODIG VERKLAARD

Tussen loket en loonstrook: jongeren in de fuik van bestaansonzekerheid

Abstract

Een jongere meldt zich bij de gemeente voor bijstand. Niet omdat hij niet wil werken, maar omdat hij al gewerkt heeft – te vaak, te kort, te onzeker. In 'Jong en overbodig verklaard' wordt de bijstandsproblematiek onder jongeren niet beschreven als individueel falen, maar als uitkomst van een samenleving waarin werk steeds vaker geen houvast meer biedt en bescherming steeds moeilijker bereikbaar wordt.

Dit essay onderzoekt de mythe van de krapte, de onzekere positie van flexwerkers, de vernauwing van toegang tot steun en het tekort aan nieuwe vormen van sociale zekerheid. Het is een beschouwend en kritisch essay over jongeren, arbeid, beleid en bestaanszekerheid — en over de vraag wat hun positie onthult over de samenleving als geheel.

Peter Paul Doodkorte i.s.m. De Overkant & Verruim de Horizon

info@doodkorte.nl

Jong en overbodig verklaard

Tussen loket en loonstrook: jongeren in de fuik van
bestaansonzekerheid

Inleiding

De jongere die zich meldt voor bijstand verschijnt in het publieke debat zelden als iemand die is gevormd door de manier waarop de samenleving is ingericht. Vaker verschijnt hij als raadsel, als probleemgeval of als morele opgave. Waarom werkt hij niet, in een tijd waarin werkgevers om personeel verlegen zitten? Waarom lukt het niet om aan te haken, nu de arbeidsmarkt op papier toegankelijker lijkt dan in jaren?

De vraag wordt meestal zo gesteld dat het antwoord al in de jongere zelf lijkt te liggen: gebrek aan motivatie, verkeerde keuzes, te weinig weerbaarheid, te weinig discipline. Maar wie beter kijkt, ziet iets anders. Niet de jongere als afwijking, maar een samenleving die onzekerheid normaal is gaan vinden en bescherming steeds selectiever organiseert.

Juist bij jongeren wordt zichtbaar hoe diep de koppeling tussen werk en bestaansrecht in Nederland zit. Werk geldt niet alleen als bron van inkomen, maar ook als bewijs van volwassenheid, verantwoordelijkheid en maatschappelijke waarde. Wie geen werk heeft, of alleen werk dat geen houvast biedt, raakt daardoor niet alleen financieel in de knel, maar ook in de manier waarop anderen naar hem kijken.

De jongere in de bijstand wordt dan niet alleen gezien als iemand zonder loon, maar al snel als iemand zonder richting. Daarin schuilt een politieke beweging: de aandacht verschuift weg van de kwaliteit van de samenleving en naar het vermeende tekort van degene die daarin niet overeind blijft.

Die beweging wordt versterkt door een hardnekkig verhaal over krapte op de arbeidsmarkt. In een tijd van personeelstekorten lijkt werkloosheid of bijstandsafhankelijkheid bijna verdacht. Wie dan toch niet meedoet, moet wel niet willen, niet kunnen of niet genoeg zijn aangezet om in beweging te komen. Maar de werkelijkheid is weerbarstiger.

De arbeidsmarkt van nu is niet simpelweg een open veld van kansen. Het is een ongelijk en selectief terrein. Er wordt gevraagd om directe beschikbaarheid, mentale draagkracht, sociale handigheid, mobiliteit en de mogelijkheid om zonder veel omwegen meteen mee te draaien.

Voor jongeren die opgroeien met schulden, psychische druk, onzekere huisvesting, afgebroken opleidingen, een licht verstandelijke beperking of een jeugd vol breuken met instanties, is die arbeidsmarkt geen neutrale plek. Zij komen binnen met een achterstand die niet alleen persoonlijk is, maar ook voortkomt uit de manier waarop de samenleving kansen verdeelt.

Daarmee verandert ook de betekenis van de bijstand. In beleid wordt die nog vaak voorgesteld als een tijdelijk vangnet voor wie even zonder inkomen zit. Voor een groeiende groep jongeren klopt dat beeld niet meer. De bijstand is voor hen geen alternatief voor werk, maar een tussenstation in een bestaan dat al lang wordt gekenmerkt door onderbroken deelname: flexibel werk, oproepbanen, afgebroken trajecten, wachtlijsten, terugval en steeds nieuwe beoordelingen.

Wat op papier “activering” heet – mensen zo snel mogelijk richting werk bewegen – blijkt in de praktijk vaak een rondgang tussen onzeker werk en onzekere ondersteuning. Niet alleen buitensluiting is het probleem, maar ook meedoen onder slechte voorwaarden.

Daar ligt de kern van het probleem. In de afgelopen decennia is de belofte van sociale zekerheid verschoven. Bescherming is minder vanzelfsprekend geworden en steeds sterker gekoppeld aan voorwaarden, controles en verwachtingen over gedrag. Tegelijk zijn routes naar hulp smaller geworden. Regelingen die ooit een blijvender antwoord boden op beperkte inzetbaarheid of langdurige ondersteuningsbehoefte zijn versoberd, afgesloten of veranderd. Gemeenten kregen meer verantwoordelijkheid, maar werken binnen financiële, juridische en politieke grenzen die weinig ruimte laten voor duurzame bestaanszekerheid.

Zo is een stelsel ontstaan dat wel een beroep doet op zelfredzaamheid, maar onzekerheid via regels en uitvoering juist vaak in stand houdt. De jongere in de bijstand is daarom niet alleen iemand die buiten het systeem is gevallen. Vaker is hij iemand die het systeem ontmoet op het moment dat het zijn ware gezicht laat zien. Aan het loket botsen grote woorden als participatie, activering, eigen kracht en maatwerk met levens die niet rechtlijnig verlopen en niet passen in het beeld van iemand die altijd inzetbaar is.

Daar blijkt hoe smal de toegang tot erkenning is geworden. Kwetsbaarheid moet worden bewezen. Tekort moet op papier worden gezet. Toekomstgerichtheid moet worden getoond, zelfs wanneer het heden al nauwelijks vol te houden is.

De vraag is dan niet langer alleen hoe jongeren in de bijstand terechtkomen. De diepere vraag is wat voor samenleving haar sociale bescherming zo heeft ingericht dat juist de eerste vormen van onzekerheid worden gelezen als persoonlijk falen.

Dit essay vertrekt vanuit die omkering van perspectief. Niet de jongere staat als eerste ter discussie, maar de maatschappelijke structuren die hem vormen, beoordelen en sturen. De bijstandsproblematiek onder jongeren is geen randverschijnsel, geen uitvoeringsfout en geen verzameling persoonlijke ontsporingen. Zij is een teken van een arbeidsmarkt die onzekerheid normaal maakt, van beleid dat bescherming vernauwt en van een politieke cultuur die bestaanszekerheid steeds minder als recht en steeds meer als verdiende uitzondering behandelt.

Wie de positie van jongeren in de bijstand wil begrijpen, moet daarom niet beginnen bij hun vermeende tekort, maar bij de manier waarop instituties onzekerheid verdelen, rechtvaardigen en terugleggen bij degenen die haar dragen.

De mythe van de krapte

Er is in Nederland een merkwaardige dubbelheid. Aan de ene kant wordt de arbeidsmarkt beschreven als historisch krap. Werkgevers zoeken personeel, sectoren kampen met tekorten en het politieke debat ademt urgentie. Aan de andere kant neemt het aantal jongeren in de bijstand toe, juist in diezelfde periode.

In die tegenstelling schuilt de kracht van het begrip krapte. Het klinkt technisch en neutraal, alsof het alleen gaat om vraag en aanbod. Maar in het publieke debat werkt het ook normatief: het zegt niet alleen hoe de situatie is, maar ook hoe mensen ernaar moeten kijken. Zodra wordt gezegd dat er werk genoeg is, verschuift de aandacht ongemerkt van de inrichting van de arbeidsmarkt naar de houding van degene die geen plek weet te vinden.

Zo wordt krapte een moreel instrument. Niet langer staat centraal of het beschikbare werk duurzaam, toegankelijk en beschermend is, maar of de werkzoekende voldoende bereid is zich te voegen naar de voorwaarden waaronder dat werk wordt aangeboden. De jongere in de bijstand verschijnt dan niet als iemand die op vaste drempels stuit, maar als iemand die in een tijd van overvloed kennelijk tekortschiet.

Maar “werk genoeg” betekent niet automatisch “plek genoeg”. De arbeidsmarkt is geen open vlakte waarop iedereen zich met voldoende inzet vanzelf kan bewegen. Het is een terrein waar selectie plaatsvindt op productiviteit, belastbaarheid, opleiding, beschikbaarheid en hoe iemand overkomt.

Wie direct inzetbaar is, geen onderbrekingen kent, psychisch stabiel oogt, flexibel inroosterbaar is en zonder veel begeleiding kan meedraaien, heeft toegang tot een ander deel van de arbeidsmarkt dan wie leeft met schulden, zorgtaken, psychische kwetsbaarheid of breuken met instanties.

Daarom kan de taal van krapte misleidend zijn. Zij telt vacatures, maar zegt weinig over de kwaliteit van de toegang. Voor jongeren die al vroeg te maken hebben met uitval in onderwijs, onveilige thuissituaties, mentale problemen of een beperking, is niet de vraag óf er banen bestaan, maar onder welke voorwaarden zij ergens duurzaam kunnen landen.

Daar komt bij dat die krapte ongelijk verdeeld is. Niet elke sector zoekt hetzelfde type werknemer, en niet elke vacature biedt een begaanbare route naar bestaanszekerheid. Veel vraag zit juist in werk dat hoge beschikbaarheid vraagt, weinig bescherming biedt of snel afhaakt zodra iemand niet zonder hapering kan meebewegen. De arbeidsmarkt is dus wel krap, maar niet automatisch gastvrij.

In gewone taal komt het hierop neer: als personeelstekort wordt voorgesteld als een algemeen feit, dan wordt de verantwoordelijkheid voor mislukte aansluiting al snel bij de jongere zelf gelegd. Dan lijkt het logisch om vooral te investeren in sollicitatieplicht, druk op gedrag en snelle toeleiding naar werk, terwijl de diepere vraag naar de kwaliteit van dat werk uit beeld verdwijnt.

Voor jongeren werkt die versimpeling extra hard. Wie jong is, wordt in beleid vaak gezien als nog vormbaar en corrigeerbaar. Juist daarom krijgt hun beroep op bijstand een opvoedkundige lading: eerst zoeken, eerst bewijzen, eerst laten zien dat alle andere opties echt zijn uitgeput. De verplichte zoekperiode van vier weken voor jongeren onder de 27 drukt die logica scherp uit. De aanvraag begint niet met erkenning van nood, maar met het vermoeden dat afhankelijkheid nog voorkomen had kunnen worden.

Dat wantrouwen is bestuurlijk misschien verklaarbaar, maar maatschappelijk onvoldoende doordacht. Het gaat uit van echte keuzemogelijkheden, terwijl veel jongeren juist leven in een opeenstapeling van toegang onder voorwaarden: tot onderwijs, tot werk, tot hulp en zelfs tot rust. Wie uitvalt, valt zelden op één punt. Meestal komt alles tegelijk.

De jonge bijstandsgerechtigde is daarom geen afwijking van een goed werkende arbeidsmarkt, maar een aanwijzing voor haar grenzen. Hij laat zien wat het dominante verhaal over krapte moeilijk kan verdragen: dat een samenleving meer vacatures kan hebben dan werklozen en toch onvoldoende ruimte kan maken voor wie niet direct rendeert.

Krapte zegt dan vooral iets over de behoefte aan arbeid, niet over de bereidheid om mensen met frictie, herstelbehoefte of ondersteuningsvraag echt op te nemen. De mythe van de krapte is geen leugen in letterlijke zin; de druk op vacatures is echt. Maar zij wordt mythisch zodra uit dat economische feit een moreel oordeel wordt afgeleid over jongeren die geen stabiele plek verwerven.

Wat als inclusieve arbeidsmarkt wordt voorgesteld, blijkt in de praktijk vaak een streng systeem van selectie dat vooral plaats biedt aan wie weinig kost, weinig vraagt en snel inzetbaar is. De vraag is dus niet alleen waarom jongeren in tijden van krapte toch in de bijstand belanden. De belangrijkste vraag is wat voor soort arbeidsmarkt een samenleving krap noemt wanneer de toegang tot duurzaam werk voor een grote groep jongeren niet verbetert.

Stellingen

- Arbeidsmarktkrapte is een echt economisch verschijnsel, maar ook een politiek verhaal dat uitsluiting voorstelbaar maakt als iets wat aan het individu ligt.
- Er is niet per se een tekort aan werknemers, maar vaak een tekort aan banen die onzekerheid niet verder verdiepen.
- Wie zegt dat er werk genoeg is, zegt nog niets over wie in dat werk mag blijven, herstellen of falen zonder direct uit beeld te raken.
- De jonge bijstandsgerechtigde weerspreekt de krapte niet; hij laat zien hoe selectief haar voordelen verdeeld zijn.

De precare positie van flexwerkers

Wie de bijstandsproblematiek onder jongeren alleen begrijpt vanuit niet-werken, mist een groeiende werkelijkheid. Voor veel jongeren is niet de afwezigheid van werk het centrale probleem, maar de aanwezigheid van werk dat geen leven draagt. Werk is er vaak wel, maar in verbrokkelde vorm: losse diensten, oproepen, tijdelijke verlengingen, uitzendconstructies en nulurencontracten.

Het verschijnt niet als fundament, maar als een reeks onderbreekbare momenten waaruit nauwelijks een bestaan valt op te bouwen. Daarmee raakt een oud sociaal contract ontworcht. In de klassieke belofte van de verzorgingsstaat vormde arbeid de toegangspoort tot zelfstandigheid, sociale erkenning en bescherming tegen terugval. Voor een groeiende groep jongeren is die koppeling poreus geworden.

Zij werken wel, soms intensief zelfs, maar zonder dat werk hen beschermt tegen schommelingen in inkomen, woononzekerheid, schulden of uitputting. De breuk loopt dus niet simpelweg tussen werk en uitkering, maar tussen werk als bezigheid en werk als basis onder je bestaan.

In beleid wordt flexibel werk vaak voorgesteld als opstap: een eerste kans, een entree op de arbeidsmarkt, iets wat hoort bij een jonge levensfase. In werkelijkheid is die beweeglijkheid zelden vrij gekozen en nog minder eerlijk verdeeld. Voor hoger opgeleiden met reserves, netwerken en tijd kan flexibiliteit een fase zijn. Voor jongeren zonder buffer is zij eerder een vast patroon.

De onzekerheid van flexibel werk zit niet alleen in het contract, maar in het ritme dat het oplegt. Wie niet weet hoeveel uren er volgende week zijn, weet ook niet wat er aan het einde van de maand binnenkomt. Wie permanent beschikbaar moet blijven, kan moeilijk studeren, herstellen, zorgen of vooruitkijken.

Wie leeft van wisselende inkomsten, botst bovendien al snel met systemen die juist stabiliteit veronderstellen. Zo wordt onzeker werk niet alleen financieel zwaar, maar ook administratief en psychisch ontregelend. Het vreet aan concentratie, aan zelfbeeld en aan de mogelijkheid om de toekomst als één geheel te ervaren.

Daardoor is de stap naar de bijstand minder vreemd dan zij op het eerste gezicht lijkt. De jongere in de bijstand is lang niet altijd iemand die buiten arbeid is gebleven. Vaak is het iemand die al diep in een werkritme heeft gefunctioneerd dat wel inzet vraagt, maar geen duurzaamheid biedt.

De bijstand verschijnt dan niet als alternatief voor werk, maar als noodvoorziening na of tussen vormen van werk die zelf al te weinig bescherming bevatten. Niet ondanks deelname, maar juist via een uitgeputte vorm van deelname raken jongeren afhankelijk van overheid en instanties.

Hier botst de leefwereld van flexwerk met de logica van het beleid. Veel sociale regelingen zijn gebouwd op het idee van min of meer voorspelbare arbeidstrajecten: een baan, loon, eventueel verlies van werk, daarna tijdelijk vangnet en vervolgens terugkeer. Jongeren in flexibel werk bewegen zich echter vaak in een heel ander patroon van korte contracten, plots inkomensverlies, wisselende uren en voortdurende heroriëntatie.

Dat patroon past slecht in systemen die tijdelijke afwijking kunnen opvangen, maar weinig raad weten met blijvende instabiliteit. Flexwerk wordt in beleid vaak gelezen als bewijs van nabijheid tot de arbeidsmarkt. Wie werkt, is immers "in beweging gebracht" richting werk. Maar deelname op zichzelf zegt weinig over de kwaliteit van iemands positie.

Je kunt dicht bij de arbeidsmarkt staan en toch ver van bestaanszekerheid verwijderd zijn. Je kunt voortdurend werken en toch nooit in een situatie komen waarin sparen, huren, herstellen of plannen werkelijk mogelijk wordt. Juist jongeren leren zo vroeg dat meedoen in werk niet automatisch betekent dat je ook echt bent opgenomen in een samenleving die draagt.

Daarin zit ook een morele laag. In een samenleving waarin betaald werk de belangrijkste maatstaf van verantwoordelijkheid is geworden, lijkt iedere vorm van werk een stap vooruit. Daardoor verdwijnt uit beeld dat sommige arbeid mensen vooral beschikbaar, vermoeid en afhankelijk houdt, zonder hen duurzaam sterker te maken.

Voor jongeren werkt deze logica extra hard. De overgang naar volwassenheid vraagt normaal gesproken om enige opbouw van continuïteit: inkomen, woonruimte, opleiding en sociale inbedding. Flexwerk ondermijnt precies die opbouw. Het zet het begin van het volwassen leven in het teken van voorlopigheid.

Niet alleen het contract is tijdelijk, maar ook het perspectief. Daardoor wordt onzekerheid niet ervaren als incident, maar als basistoestand. De jongere leert niet hoe hij zich kan vestigen, maar hoe hij zich steeds opnieuw beschikbaar moet houden.

Vanuit dat perspectief is de onzekere positie van flexwerkers geen bijzaak in het verhaal over jongeren en bijstand. Zij vormt er een van de belangrijkste schakels in. De weg naar de bijstand loopt niet alleen via uitval, maar ook via overbelaste deelname aan een arbeidsmarkt die onvoldoende draagt.

Wie steeds opnieuw kortstondig wordt opgenomen, maar nergens kan landen, raakt niet minder afhankelijk van collectieve bescherming, maar juist meer. Alleen verschijnt die afhankelijkheid pas nadat de arbeidsmarkt haar selecterende en uitputtende werking al heeft verricht.

Het is daarom misleidend om flexwerk louter te zien als overgangsfase richting volwaardige participatie. Voor een deel van de jongeren is het eerder een kringloop van onzekerheid: werken, terugvallen, uren verliezen, bijstand zoeken, weer tijdelijk werk vinden en opnieuw terugkeren in dezelfde kwetsbare positie. Wat in beleid mobiliteit heet, voelt in het leven vaak als stilstand in beweging.

Zolang werk in abstracte zin als oplossing blijft gelden, blijft buiten beeld welk soort werk feitelijk wordt aangeboden en wie de kosten van die flexibiliteit draagt. Jongeren betalen die kosten niet alleen met lage of wisselende inkomens, maar ook met uitgestelde zelfstandigheid, psychische druk en een zwakkere positie tegenover werkgevers en overheid.

Stellingen

- Voor veel jongeren is werk niet de tegenpool van bestaansonzekerheid, maar haar dagelijkse organisatievorm.
- Flexwerk is niet alleen een arbeidsvorm, maar ook een manier van leven die plannen, rust en opbouw ondermijnt.
- Wie jongeren uitsluitend richting werk duwt zonder de kwaliteit van dat werk ter discussie te stellen, organiseert onzekerheid onder een nieuw label.
- De route naar de bijstand loopt steeds vaker via werk dat te weinig bescherming biedt om een leven op te bouwen.
- Niet iedere stap naar de arbeidsmarkt is een stap naar zelfstandigheid.

Beleidsluizen

Onzeker werk alleen verklaart nog niet waarom zoveel jongeren uiteindelijk afhankelijk worden van overheid en instanties. Daarvoor moet ook worden gekeken naar de manier waarop regels en voorzieningen zijn ingericht. Achter het wankelende arbeidsbestaan ligt een tweede werkelijkheid: die van smallere regelingen, moeilijker toegankelijke hulp en beleidsluizen waarin ondersteuning niet verdwijnt, maar wel steeds lastiger bereikbaar wordt.

Jongeren vallen niet alleen uit door wat de arbeidsmarkt van hen vraagt, maar ook door de manier waarop de verzorgingsstaat is gaan bepalen wie nog in aanmerking komt voor blijvende steun, onder welke voorwaarden en via welke steeds smallere doorgangen. Een sluis laat niet simpelweg door of houdt niet simpelweg tegen; zij regelt, doseert, vertraagt en selecteert. Dat is ook wat hedendaags sociaal beleid doet.

De vraag of een jongere ondersteuning nodig heeft, is steeds minder een directe kwestie van bescherming en steeds meer een traject van beoordeling, indeling en afbakening geworden. Niet de kwetsbaarheid zelf is doorslaggevend, maar de vraag of die kwetsbaarheid bestuurlijk goed leesbaar is. Met andere woorden: ze moet passen in regels, categorieën en uitvoerbare definities.

Daarmee is iets fundamenteels veranderd. Waar oudere regelingen nog sterker uitgingen van groepen voor wie blijvend aangepaste arbeid of structurele inkomensondersteuning nodig was, is de nadruk verschoven naar activering, participatie en wat iemand ondanks beperkingen nog geacht wordt te kunnen verdienen.

Dat klinkt modern en inclusief. Maar onder die taal ligt een andere beweging: niet het verdwijnen van kwetsbaarheid, maar het terugtrekken van de bereidheid om die kwetsbaarheid als vertrekpunt te nemen voor een stabiele vorm van bescherming.

Voor jongeren met een arbeidsbeperking, psychische kwetsbaarheid, een licht verstandelijke beperking, een instabiele schoolloopbaan of een opeenstapeling van sociale problemen is de route naar ondersteuning daardoor allerm minst vanzelfsprekend. Wat ooit een herkenbare route was naar beschut werk of blijvende erkenning van beperkte inzetbaarheid, is steeds vaker vervangen door toetsen, tijdelijke beoordelingen en gemeentelijke afwegingen.

De ondersteuning is niet verdwenen, maar wel vager, voorwaardelijker en afhankelijker geworden van hoe een dossier wordt gelezen. Dat heeft een grote maatschappelijke consequentie. Problemen die vroeger door instanties werden benoemd als structurele beperkingen in verhouding tot arbeid, verschijnen nu vaker als persoonlijke ontwikkelopgaven.

Niet de vraag staat voorop welke plek de samenleving blijvend wil maken voor mensen die niet in het

standaardbeeld van de arbeidsmarkt passen, maar welke inspanning iemand nog moet leveren om dat model zo dicht mogelijk te benaderen. Voor jongeren is dat extra ingrijpend omdat hun levensloop nog niet vastligt.

Juist in de overgang van school naar werk krijgen categorieën grote betekenis. Word je gezien als iemand die nog kan groeien, als beperkt belastbaar, als inzetbaar met steun, als tijdelijk uitgevallen, of als iemand die eerst nog meer moet proberen? Zulke indelingen zijn niet alleen administratief. Zij bepalen toegang tot inkomen, begeleiding, rust en verwachtingen. Zij bepalen ook hoe iemand zichzelf leert begrijpen: als burger met recht op ondersteuning, of als probleem dat nog niet genoeg gemotiveerd, passend of bewezen is.

Daarom zijn beleidsluizen meer dan technische hervormingen. Zij vormen een morele onderlaag van regels en denkbeelden die bepaalt wie snel geloofd wordt en wie eerst moet bewijzen dat zijn probleem echt is.

Gemeenten zitten daarbij in een dubbele positie. Enerzijds staan zij dicht op de leefwereld van jongeren en lijken zij dus goed in staat maatwerk te bieden. Anderzijds werken zij binnen strakke financiële en juridische grenzen, onder politieke druk om te activeren, te begrenzen en te verantwoorden.

Daardoor krijgt maatwerk vaak een tegenstrijdige vorm. Professionals zien hoe complex een leven is, maar moeten handelen binnen systemen die die complexiteit maar gedeeltelijk erkennen. Wat aan de balie verschijnt als menselijk verhaal, moet worden vertaald naar regelingen, trajecten, indicaties en tijdelijke oplossingen.

Zo wordt nabijheid niet vanzelf ruimte. Jongeren ontmoeten dan wel een gemeente, maar geen breed geopende verzorgingsstaat. Vaker ontmoeten zij een beheerste toegang daartoe. De moderne verzorgingsstaat sluit mensen minder vaak hard af, maar houdt meer mensen langdurig in beoordeling. Niet definitief buitengesloten, maar ook niet echt opgenomen. In traject. In afwachting. In voorlopigheid.

Stellingen

- Beleid heeft kwetsbaarheid niet verminderd, maar vaak verplaatst en opnieuw verdeeld.
- Smallere toegang tot beschermingsregelingen heeft de behoefte aan steun niet opgelost, maar verschoven richting gemeenten en bijstand.
- Wat maatwerk heet, is in een context van schaarste vaak een beheerste vorm van selectie.
- De moderne verzorgingsstaat sluit minder vaak hard af, maar houdt meer mensen langdurig in beoordeling.
- Jongeren vallen niet alleen tussen wal en schip; zij worden ook actief door bestuurlijke sluisen geleid.

Een pleidooi voor nieuwe vormen van sociale zekerheid

Wanneer zichtbaar wordt hoe arbeid onzekerheid produceert en beleid bescherming vernauwt, komt een fundamentele vraag naar voren. Niet hoe jongeren alsnog passend gemaakt kunnen worden voor een systeem dat steeds minder draagt, maar hoe sociale zekerheid opnieuw moet worden gedacht in een tijd waarin levenslopen versnipperd zijn en afhankelijkheid geen uitzondering meer is.

De bijstandsproblematiek onder jongeren kan niet worden opgelost met meer activering alleen. Wie jongeren vooral sneller richting werk wil bewegen, gaat voorbij aan een fundamenteel probleem: de samenleving zelf biedt steeds minder dragende vormen van continuïteit. Werk is versnipperd, ondersteuning is voorwaardelijk geworden en routes naar hulp zijn smaller geworden.

In zo'n context is het onvoldoende om jongeren beter toe te rusten voor onzekerheid. De vraag moet zijn hoe een samenleving onzekerheid zelf minder bepalend maakt voor het begin van een volwassen leven.

Het klassieke model van sociale zekerheid ging uit van een min of meer rechte levensloop: onderwijs, toetreding tot een stabiele arbeidsmarkt, vervolgens zelfstandigheid, en alleen bij tijdelijke ontregeling een vangnet. Voor een groeiende groep jongeren klopt die volgorde niet meer.

Hun levens verlopen onderbroken, gemengd en schoksgewijs. Zij combineren korte banen, periodes zonder werk, psychische uitval, informele zorg, terugkeer naar opleiding, schulden en afhankelijkheid van wisselende instanties. Een stelsel dat alleen goed functioneert bij rechte levenslopen, zal mensen die anders leven bijna onvermijdelijk miskennen.

Nieuwe vormen van sociale zekerheid moeten daarom niet beginnen bij de vraag hoe afhankelijkheid zo snel mogelijk kan worden beëindigd, maar bij de vraag hoe bestaanscontinuïteit kan worden gewaarborgd in levens die niet voldoen aan de norm van voortdurende inzetbaarheid.

In het huidige beleid wordt zekerheid vaak gezien als iets dat volgt op geslaagde participatie. Eerst moet men zich inspannen, beschikbaar tonen, trajecten volgen, werk aanvaarden en vooruitgang laten zien. Pas daarna komt er misschien rust. Maar vaak werkt het andersom: zonder rust, voorspelbaarheid en een zekere bodem onder het bestaan wordt duurzame deelname juist moeilijker.

Dat vraagt om een ander mensbeeld. Niet de burger die steeds verder moet worden geoptimaliseerd moet centraal staan, maar de kwetsbare mens die leeft in afhankelijkheden die niet persoonlijk gekozen zijn en ook niet volledig alleen kunnen worden opgelost.

Jongeren hebben niet alleen kansen nodig, maar ook structuren die hen dragen. Zij hebben niet alleen prikkels nodig, maar bescherming tegen de stapeling van risico's. Een sociaal stelsel dat vooral is ingericht op correctie van gedrag zal steeds opnieuw tekortschieten waar het echte probleem juist ligt in het ontbreken van materiële en institutionele stabiliteit.

Daarom moet sociale zekerheid minder moraliserend en minder onderbroken worden georganiseerd. De harde scheidslijnen tussen werken, leren, herstellen en ontvangen zullen minder absoluut moeten worden. Voor veel jongeren loopt het leven immers niet in afzonderlijke beleidsvakken.

Iemand kan deels werken, deels uitvallen, tijdelijk voor een familielid zorgen, psychische behandeling nodig hebben en tegelijk bezig zijn met scholing of heroriëntatie. Wanneer het stelsel zulke gemengde werkelijkheden dwingt terug te keren naar één hokje, veroorzaakt het niet helderheid maar schade.

Een belangrijk onderdeel van nieuwe sociale zekerheid is het opnieuw waarderen van inkomenszekerheid als publieke basisvoorziening. Zolang jongeren bij iedere schommeling in inkomen, ieder tijdelijk contract of iedere kleine stap vooruit direct het risico lopen rechten te verliezen of terug te vallen in onzekerheid, blijft het stelsel kwetsbaar.

Zekerheid moet kunnen meebewegen zonder meteen te verdwijnen. Niet elk herstel verloopt in een rechte lijn. Niet iedere stap richting werk is meteen duurzaam. Een volwassen sociaal beleid accepteert dat terugval, wisseling en onvolledige inzetbaarheid geen uitzonderingen zijn, maar gewone kenmerken van veel levenslopen.

Daarmee verschuift ook de betekenis van participatie. In het dominante debat wordt dat woord bijna automatisch gelijkgesteld aan betaald werk. Maar een samenleving die alleen dat type deelname serieus neemt, versmalt niet alleen het begrip werk, maar ook het begrip menselijk bijdragen.

Jongeren bouwen ook aan hun leven via scholing, herstel, zorg, vrijwilligerswerk, sociale aanwezigheid en langzame vormen van ontwikkeling. Dat zijn geen restcategorieën naast de echte economie, maar voorwaarden waaronder duurzame deelname überhaupt mogelijk kan worden.

Dat betekent niet dat arbeid onbelangrijk wordt. Wel betekent het dat arbeid niet langer de enige poortwachter van waardigheid en bescherming mag zijn. Een stelsel dat sociale rechten bijna volledig laat afhangen van geschiktheid voor de markt, maakt de toegang tot burgerschap onnodig smal.

Een toekomstbestendig antwoord ligt daarom waarschijnlijk niet in één wondermaatregel, maar in een andere ordening van zekerheden: meer ruimte om inkomen uit werk en ondersteuning te combineren, meer tijd en middelen om te leren en te herstellen, duurzamere publieke werkvormen voor wie in regulier werk niet tot zijn recht komt, en zekerheidsregelingen die minder uitgaan van wantrouwen.

Juist voor jongeren is dat van groot belang. Wie op jonge leeftijd leert dat inkomen altijd voorlopig is, dat ondersteuning steeds opnieuw bevochten moet worden en dat de samenleving vooral voorwaarden stelt voordat zij bescherming biedt, gaat onzekerheid ervaren als normale levensvorm.

Daarom vraagt een nieuw sociaal contract om meer dan aanpassing van regels. Het vraagt om herziening van de morele taal van het stelsel. Niet zelfredzaamheid als eerste reflex, maar draagkracht. Niet activering als standaardantwoord, maar passende bestaansgarantie. Niet de vraag hoe snel iemand weer volledig mee kan draaien, maar welke voorwaarden nodig zijn om een leven niet blijvend te laten ontsporen.

In dat licht is nieuwe sociale zekerheid geen nostalgie naar vroeger, maar een noodzakelijke vernieuwing. Jongeren in de bijstand vragen niet in de eerste plaats om comfort, maar om grond onder de voeten. Niet om vrijstelling van deelname, maar om deelname die een leven niet verder uitholt.

Nieuwe sociale zekerheid begint precies daar: waar bescherming niet langer wordt gezien als restcategorie voor wie faalde, maar als publieke voorwaarde voor een samenleving die zichzelf nog serieus neemt.

Stellingen

- Zekerheid moet niet worden opgevat als beloning voor geslaagde participatie, maar als voorwaarde voor duurzame deelname.
- Een sociaal stelsel dat alleen rechte levenslopen goed kan ondersteunen, maakt van andere levens ten onrechte een beleidsprobleem.
- Nieuwe sociale zekerheid vraagt niet om minder verantwoordelijkheid, maar om een eerlijker verdeling ervan tussen individu, arbeidsmarkt en overheid.
- Wie bestaanszekerheid afhankelijk maakt van voorwaarden, vergroot juist de instabiliteit die later weer met beleid bestreden moet worden.
- Arbeid mag belangrijk blijven, maar mag niet de enige toegangspoort zijn tot waardigheid, rust en bescherming.

Van markt naar mens

Misschien is de grootste denkfout in het debat over jongeren in de bijstand niet wat er wordt gezegd, maar waar wordt begonnen. Meestal begint het gesprek bij de vraag wat er mis is met deze jongere: waarom hij geen werk heeft, waarom hij uitvalt, waarom hij afhankelijk wordt van ondersteuning. Maar na alles wat in dit essay is beschreven, dringt zich een andere vraag op. Niet wat er mis is met de jonge bijstandsgerechtigde, maar wat zijn positie zichtbaar maakt over een samenleving die flexibiliteit

verheerlijkt, bescherming vernauwt en afhankelijkheid alleen duldt zolang zij zo snel mogelijk weer verdwijnt.

De jongere in de bijstand staat dan niet aan de rand van het verhaal, maar precies in het brandpunt ervan. In zijn leven komen de grote bewegingen van deze tijd samen: een arbeidsmarkt die veel vraagt en weinig draagt, een overheid die bescherming steeds sterker koppelt aan voorwaarden, en een publieke moraal die bestaanszekerheid niet meer vanzelfsprekend als recht beschouwt, maar steeds vaker als iets dat eerst verdiend moet worden.

De jonge bijstandsgerechtigde is daarmee geen uitzondering op een goed werkend systeem. Hij is een spiegel van een systeem dat zijn dragende vermogen heeft versmald. Wie dat eenmaal ziet, kan niet volstaan met kleine reparaties. Dan volstaat het niet om jongeren sneller te activeren, scherper te controleren of efficiënter door systemen te leiden. Dan komt de diepere vraag in beeld: welk mensbeeld ligt onder ons sociaal beleid, en wat gebeurt er wanneer marktlogica het zicht op menselijke kwetsbaarheid, afhankelijkheid en ontwikkelruimte verdringt?

Precies daar krijgt de beweging [van markt naar mens](#) haar betekenis. Op [Verruim de horizon](#) wordt deze beweging verbonden met een duidelijke koers: minder markt, meer mens. Niet opnieuw een ronde van systeemingenrepen of bezuinigingen, maar herstel van publieke ruimte, vertrouwen en menselijke nabijheid. In die benadering is de eerste vraag niet hoe een mens zo snel mogelijk passend kan worden gemaakt voor een systeem, maar wat nodig is om zijn leven weer dragend te maken.

Dat vraagt om een andere volgorde. Eerst kijken wat bewoners, gezinnen en buurtgenoten nodig hebben om zelf richting te kunnen geven aan hun leven, samen met anderen, in hun eigen omgeving; pas daarna komt de vraag wat professionele ondersteuning, beleid of zorg moet doen. Dat is een fundamentele draai. Niet eerst het loket, maar eerst het leven. Niet eerst de regeling, maar eerst de situatie. Niet eerst de marktwaarde van een jongere, maar eerst zijn menselijkheid, zijn context en zijn mogelijkheden om opnieuw vaste grond onder de voeten te krijgen.

Voor jongeren in de bijstand is dat geen zachte benadering, maar juist een realistische. Wie leeft in een stapeling van onzeker werk, psychische druk, schulden, onduidelijke routes en wankel steun kan niet duurzaam vooruit door nog meer druk alleen. Vooruitgang vraagt dan allereerst om rust, vertrouwen, nabijheid en een basis van bestaanszekerheid. De beweging [van markt naar mens](#) betekent dus niet dat werk onbelangrijk wordt. Zij betekent dat werk zijn plaats terugkrijgt: niet als maatstaf van menselijke waarde, maar als één onderdeel van een leven dat ook bestaat uit wonen, leren, herstellen, relaties, zorg en toekomst.

Logische stappen voor ketenpartners

Rijksoverheid

Het rijk moet opnieuw richting geven aan het stelsel. Zolang bestaanszekerheid, wonen, zorg, schulden, onderwijs en werk in losse beleidskokers blijven zitten, blijft het systeem onzekerheid produceren. Logische stappen zijn: minder harde overgangen tussen school, werk, zorg en uitkering; eenvoudiger regels voor jongeren met gestapelde problemen; en meer ruimte voor inkomenszekerheid bij wisselend of deeltijdwerk. Gemeenten hebben op grond van de Jeugdwet al de verantwoordelijkheid om hulp dicht bij inwoners en in samenhang met werk, inkomen en schulden te organiseren; landelijke sturing moet die samenhang dus ondersteunen in plaats van blokkeren.

Gemeenten

Voor gemeenten ligt de opgave in het echt centraal stellen van de leefwereld. De eerste vraag aan een jongere zou niet moeten zijn hoe hij zo snel mogelijk uit de uitkering kan, maar wat er ontbreekt om zijn leven weer enigszins stabiel te maken. Dat betekent minder versnippering tussen werk, inkomen,

zorg en jeugd, meer ruimte voor langere trajecten als snelle uitstroom juist terugval veroorzaakt, en meer investeren in de sociale basis van buurten, jongerenwerk en laagdrempelige steun.

Sociaal werkers en uitvoerders

Voor professionals ligt de kern in de volgorde van kijken. Niet de regeling moet het gesprek openen, maar het verhaal van de jongere. Eerst luisteren, dan plaatsen. Eerst stabiliseren, dan versnellen. In deze benadering wordt een jongere niet alleen beoordeeld op uitstroom, maar ook op herstel, draagkracht, ritme en opgebouwde continuïteit. Dat sluit aan bij de lijn van **Verruim de horizon**, waarin visie, uitvoering en verantwoording met elkaar in verbinding moeten staan en leren centraal moet staan.

Scholen, opleiders en werkgevers

Ook scholen, mbo-instellingen, praktijkonderwijs en werkgevers zijn onderdeel van deze keten. Uitval op school is vaak niet alleen een onderwijsprobleem, maar een vroeg signaal van bredere bestaansonzekerheid. Werkgevers die zich beroepen op krapte zullen geloofwaardiger moeten laten zien dat zij ook ruimte bieden voor begeleiding, geleidelijke instroom en werk dat niet meteen afhaakt zodra iemand wankelt.

Ouders en naasten

Ouders en directe netwerken zijn geen vanzelfsprekende oplossing, maar wel vaak een onmisbare schakel. Niet elk netwerk kan dragen, maar waar dat wel kan, moet het eerder en serieuzer worden betrokken. Dat vraagt ook erkenning van de druk waaronder ouders zelf kunnen staan. Ondersteuning moet dus niet alleen gericht zijn op de jongere, maar ook op de mensen om hem heen.

Jongeren zelf

Jongeren zijn niet alleen onderwerp van beleid, maar ook bron van inzicht. Niet als iemand die vooral moet bewijzen dat hij gemotiveerd genoeg is, maar als iemand die recht heeft op ondersteunde regie over zijn eigen leven. Dat betekent ruimte voor het eigen verhaal, erkenning van tempo en omwegen, en serieuze betrokkenheid bij hoe beleid en uitvoering worden ingericht.

Een andere maat voor succes

Wanneer de beweging van markt naar mens serieus wordt genomen, verandert ook wat als succes telt. Succes is dan niet alleen: uit de uitkering, aan het werk, dossier gesloten. Succes kan ook zijn: schulden gestabiliseerd, woonrust hersteld, vertrouwen in hulp teruggevonden, een opleiding hervat, een ritme opgebouwd of terugval voorkomen. Zulke uitkomsten zijn niet minder waardevol omdat zij zich minder snel laten vertalen in managementcijfers. Zij vormen juist de basis waarop duurzame deelname later mogelijk wordt.

Dat vraagt bestuurlijke moed. Niet de moed om nog strenger te selecteren, maar de moed om te investeren in wat niet direct rendement laat zien. Niet de moed om jongeren telkens opnieuw aan te spreken op eigen kracht, maar de moed om collectieve kracht weer zichtbaar te maken.

Slot

De vraag waarmee dit essay begon, keert hier in andere vorm terug. Niet: waarom lukt het sommige jongeren niet om aan te haken? Maar: wat zegt het over een samenleving wanneer aanhaken alleen mogelijk lijkt voor wie al over voldoende kracht, rust, gezondheid en houvast beschikt?

De jonge bijstandsgerechtigde is dan niet de uitzondering die de regel bevestigt. Hij is degene die blootlegt hoe smal die regel zelf is geworden. Daarom ligt de werkelijke opgave niet in het verder opvoeren van activering binnen een systeem dat onzekerheid blijft voortbrengen. De opgave ligt in het verbreden van de horizon. Minder markt, meer mens. Minder systeemdwang, meer nabijheid. Minder selectie op directe bruikbaarheid, meer investering in dragende levens.[2][1]

Precies daar wordt zichtbaar wat sociale zekerheid in deze tijd zou moeten zijn: niet een restvoorziening voor wie tekortschiet, maar een publieke basis die maakt dat mensen überhaupt kunnen groeien, herstellen en deelnemen.

Jong en overbodig verklaard

Tussen loket en loonstrook: jongeren in de fuik van bestaansonzekerheid

Waarom belanden jongeren in de bijstand in een tijd van personeelstekorten? Waarom biedt werk zo vaak geen basis om op te leven? En wat zegt het over de verzorgingsstaat wanneer juist jonge mensen hun recht op steun steeds opnieuw moeten bewijzen?

“Jong en overbodig verklaard” laat zien dat de jonge bijstandsgerechtigde niet aan de rand van het verhaal staat, maar precies in het brandpunt ervan. Dit essay is een pleidooi voor een andere blik: minder markt, meer mens. Niet het systeem moet het vertrekpunt zijn, maar het leven zelf – met ruimte voor herstel, ontwikkeling, relaties en een bodem van bestaanszekerheid.